

УДК 343.132.1

Ю. Аленін,

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
професор кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

О. Торбас,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ПІДСТАВИ ОГЛЯДУ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Згідно зі ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) завданням кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування та судового розгляду, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності відповідно до своєї вини, а жоден невинуватий не був обвинувачений чи засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу та щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. З огляду на значний обсяг владних повноважень, якими володіють уповноважені особи органів досудового розслідування, найбільш повно значення завдань кримінального провадження проявляється під час проведення процесуальних дій, які значною мірою обмежують права й свободи людини. Саме тому суб'єкти владних повноважень під час здійснення досудового розслідування повинні неухильно дотримуватись вимог кримінального процесуального законодавства, що є основною гарантією забезпечення

прав учасників кримінального провадження. Проте така вимога виконується далеко не завжди. Це може бути пов'язано або з нечіткістю формулювань законодавчих конструкцій, або з умисним порушенням вимог чинного КПК України працівниками органів досудового розслідування. Інколи ці підстави можуть траплятись одночасно. Яскравим прикладом є процесуальні порушення, які виникають під час проведення огляду транспортного засобу.

Огляд як слідча (розшукова) дія проводиться уповноваженими особами досить часто (майже в будь-якому кримінальному провадженні). Це пояснюється можливістю слідчого або прокурора безпосередньо дослідити речі, документи, приміщення тощо, які мають значення для кримінального провадження та зберегли на/в собі сліди, які в подальшому можуть бути предметом окремого дослідження. Досить часто огляд як слідча (розшукова) дія має проводитись невідкладно, адже будь-яке затягування з його проведенням може бути причиною втрати доказів, які в подальшому не можна буде відтворити. Саме тому, наприклад, у ч. 3 ст. 214 КПК України окремо зазначено, що огляд місця події в невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру

досудових розслідувань. Водночас, незважаючи на широке застосування цієї слідчої дії, єдине розуміння огляду серед науковців і практиків відсутнє.

Згідно із ч. 1 ст. 223 КПК України слідчі (розшукові) дії – це дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Таким чином, огляд, будучи різновидом слідчих (розшукових) дій, також спрямований на збирання (або перевірку) доказів. На жаль, чинний КПК України не надає єдине й чітке тлумачення цієї слідчої дії. У ст. 237 «Огляд» КПК України вказується лише мета огляду – виявлення та фіксація відомостей щодо обставин вчиненого кримінального правопорушення. У цьому разі можна помітити певне дублювання положення ст. 233 КПК України, де також вказується мета слідчих (розшукових) дій, проте з нього неможливо зрозуміти саму суть аналізованого поняття. Очевидно, у чинному КПК України відсутнє визначення огляду як слідчої дії лише тому, що законодавець вважає наявність самого слова «огляд» достатнім для розуміння цього поняття. Однак, на нашу думку, з огляду на багатогранність цієї слідчої (розшукової) дії одного лише інтуїтивного розуміння її недостатньо.

У «Новому тлумачному словнику української мови» вказано, що огляд – це дія, яка полягає в уважному розгляданні кого-, чого-небудь з усіх боків, обдивлянні, послідовному розгляданні з метою обстеження, ознайомлення із чимось, у виявленні чого-небудь, оцінюванні чого-небудь у сукупності з певної позиції [1, с. 433]. А.В. Захарко скоротив таке визначення до «що бачу, те й пишу (і фіксую на технічний засіб)» [2, с. 397]. В.І. Цимбалюк пропонує таке визначення огляду: слідча (розшукова) дія, у ході якої виявляють, безпосередньо сприймають, оцінюють і фіксують стан, властивості й ознаки матеріальних об'єктів із метою отримання фактичних даних, що мають значення для встановлення істини в криміналь-

ній справі [3, с. 144]. В.П. Колмаков під слідчим оглядом розуміє процесуальну дію слідчого, у якій він за участю вказаних у законі осіб виявляє, безпосередньо сприймає, досліджує, оцінює та фіксує стан, властивості й ознаки матеріальних об'єктів, пов'язаних із подією, що розслідується, з метою виявлення фактичних даних (доказів) і з'ясування обставин, які мають значення для встановлення істини в справі [4, с. 18].

Інші автори тлумачать термін «огляд» як слідчу дію, що полягає в безпосередньому сприйнятті та процесуальному фіксуванні зовнішніх ознак матеріальних об'єктів із метою виявлення й фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення [5, с. 397]; передбачену законом слідчу (розшукову) дію, суть якої полягає в безпосередньому сприйнятті, виявленні, вивченні й фіксації слідчим, прокурором станів, властивостей та ознак матеріальних об'єктів, які, можливо, пов'язані з вчиненням чи приховуванням кримінального правопорушення [6, с. 489]. За всього різноманіття поглядів науковців на визначення цього терміна можна помітити спільні риси в усіх дефініціях:

- огляд проводиться безпосередньо;
- огляд проводиться лише уповноваженими на те особами (слідчим або прокурором);
- огляд полягає в безпосередньому дослідженні (вивченні, спостереженні) предмета огляду;
- предметом огляду може бути виключно об'єкт матеріального світу;
- результати огляду фіксуються в спосіб, передбачений чинним кримінальним процесуальним законодавством, – у протоколі.

Вказані ознаки є загальними та відповідають будь-якому різновиду огляду. Водночас самих різновидів огляду в КПК України чимало, і кожен із них має свої процедурні й тактичні особливості, яких необхідно чітко дотримуватись. І чим більше будуть обмежені права людини під час проведення огляду, тим більше вимог до проведення та-

кої слідчої (розшукової) дії висувається законодавцем. Особлива увага приділяється огляду житла й іншого володіння особи.

Риса, яка якісно відрізняє КПК України 2012 р. від Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р., – це наявність більш-менш чіткого визначення житла та іншого володіння особи. Так, у ч. 2 ст. 233 КПК України вказано, що під житлом особи розуміється будь-яке приміщення незалежно від його призначення та правового статусу, яке перебуває в постійному чи тимчасовому володінні особи, пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також усі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом. Відповідно, під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які перебувають у володінні особи. Таким чином, ст. 233 КПК України чітко визначила транспортний засіб як інше володіння особи, а тому будь-які вимоги, які висуваються до проведення огляду житла, висуваються також до проведення огляду транспортного засобу. Це стосується насамперед обов'язку отримати ухвалу слідчого судді для проведення такого огляду.

Справді, у ст. 233 КПК України чітко зазначено, що ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи (транспортного засобу) з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім невідкладних випадків (рятування життя людей чи майна, безпосереднього переслідування особи). Після проникнення до транспортного засобу за наявності невідкладних випадків прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутись

із клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Із цього правила немає винятків, адже відповідно до ч. 2 ст. 237 КПК України огляд транспортного засобу здійснюється згідно з правилами, передбаченими для обшуку житла, а обшук житла завжди вимагає наявності ухвали слідчого судді. Водночас в оману може ввести положення ч. 1 ст. 233 КПК України, де зазначено, що проникнення до житла може відбуватись або на підставі ухвали слідчого судді, або за добровільною згодою особи, яка володіє майном. Це дає змогу деяким слідчим проводити огляд авто без ухвали слідчого судді, отримавши лише добровільну згоду власника [7; 8]. Аналогічної позиції дотримується А.В. Захарко [2, с. 400].

З одного боку, це дозволяється ч. 1 ст. 233 КПК України. З іншої боку, огляд транспортного засобу проводиться за правилами обшуку житла (ч. 2 ст. 237 КПК України), а для обшуку житла завжди потрібна ухвала слідчого судді (ч. 2 ст. 234 КПК України). Навіть Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ) плутається в розмежуванні цих положень, що можна спостерігати на прикладі позиції ВССУ щодо огляду житла (яке в цьому разі прирівнюється до транспортного засобу). Так, у Листі ВССУ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» зазначено, що до переліку процесуальних дій, які проводяться на підставі ухвали слідчого судді, включається огляд житла чи іншого володіння особи за відсутності добровільної згоди особи, яка ним володіє [9]. З іншого боку, в ухвалі ВССУ від 21 жовтня 2015 р. вказано: «Посилання прокурора на можливість проведення огляду за згодою власника житла згідно з положеннями ч. 1 ст. 233 КПК України є безпідставним, оскільки ця норма закону не регламентує проведення огляду житла, а вста-

новлює винятки із загального правила (недоторканість житла чи іншого володіння особи) – можливість проникнення до житла тільки на підставі ухвали слідчого судді чи за добровільною згодою особи, яка ним володіє, або в невідкладних випадках, зазначених в ч. 3 ст. 233 КПК України» [10].

У такому разі варто погодитись із позицією ВССУ, яка міститься в ухвалі, адже в ч. 1 ст. 233 КПК України за добровільною згодою особи можна лише проникнути до іншого володіння особи, а не проводити певні слідчі (розшукові) дії, результати яких у подальшому будуть використовуватись під час доказування. Тобто навіть за наявності добровільної згоди власника транспортного засобу слідчий після проведення огляду за погодженням із прокурором має звернутись до слідчого судді з відповідним клопотанням. Саме така практика найкраще забезпечує права учасників кримінального провадження [11; 12].

Також на практиці виникають питання щодо визначення обсягу огляду транспортного засобу, а саме як первинної чи похідної слідчої (розшукової) дії. Це пов'язано з тим, що авто може бути одночасно як окремими об'єктом огляду, так і лише одним із предметів дослідження під час проведення іншого виду огляду (наприклад, огляду місця події, на якому знаходиться транспортний засіб). Згідно із ч. 5 ст. 237 КПК України під час проведення огляду уповноваженій особі дозволяється вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження. Очевидно, що такими речами також може бути визнаний транспортний засіб, який як речовий доказ підлягає вилученню. Постає питання: чи можна в такому разі провести огляд авто без ухвали слідчого судді, адже транспортний засіб став речовим доказом? Ми вважаємо, що не можна. Те, що авто стало речовим доказом, не означає, що воно перестало бути транспортним засобом, а отже, продовжують діяти положення ст. ст. 233 і 237 КПК України. Ми категорично

не згодні з позицією слідчого судді, що з автомобілем, який було вилучено як речовий доказ, «слідчий має право проводити будь-які слідчі дії без погодження з власником або судом» [13].

Іншою проблемою, яка виникає в слідчих органів досудового розслідування під час звернення з клопотанням про проведення огляду транспортного засобу, є розмежування слідчих (розшукових) дій і заходів забезпечення кримінального провадження. Дуже часто слідчі за необхідності проведення огляду транспортного засобу подають клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів [14; 15; 16]. Ми вважаємо цю практику такою, що не відповідає вимогам чинного КПК України. Так, згідно із ч. 1 ст. 159 КПК України тимчасовий доступ до речей і документів полягає в наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої перебувають такі речі й документи, можливості ознайомитись із ними, зробити їхні копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку). Як зазначено в ч. 3 ст. 132 КПК України, заходи забезпечення застосовують лише в тих випадках, коли уповноважена особа, окрім іншого, доведе, що може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор, звертаються з клопотанням. Отже, метою тимчасового доступу до речей не може бути збирання доказів. Докази збираються в межах проведення слідчих (розшукових) дій. Порядок проникнення до транспортного засобу з метою його огляду регулюється ст. ст. 233 та 237 КПК України, а тимчасовий доступ до речей – це лише захід забезпечення проведення огляду, тому він не може підміняти собою окрему слідчу (розшукову) дію. Відповідно, для проведення огляду транспортного засобу, результатом якого буде протокол, який у подальшому буде визнано допустим доказом, слідчий зобов'язаний звернутись до слідчого судді з клопотанням про проведення огляду.

Крім того, існують інші дії, які наближені до огляду транспортного засобу, проте не є ними. Наприклад, згідно зі

ст. 34 Закону України «Про Національну поліцію» уповноважений працівник може провести як один із превентивних поліцейських заходів поверхневу перевірку, у тому числі поверхневу перевірку транспортного засобу. Така поверхнева перевірка може бути проведена в тому разі, якщо існує достатньо підстав вважати, що в транспортному засобі перебуває правопорушник або особа, свобода якої обмежується в незаконний спосіб; якщо існує достатньо підстав вважати, що в транспортному засобі перебуває річ, обіг якої заборонений чи обмежений або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб; якщо існує достатньо підстав вважати, що транспортний засіб є знаряддям вчинення правопорушення та/або перебуває в тому місці, де може бути скоєно кримінальне правопорушення, для запобігання якого необхідно провести поверхневу перевірку.

Поверхнева перевірка речі чи транспортного засобу здійснюється шляхом візуального огляду речі та/або транспортного засобу або візуального огляду салону й багажника транспортного засобу. Поліцейський під час здійснення поверхневої перевірки має право вимагати відкрити кришку багажника та/або двері салону. За виявлення в ході поверхневої перевірки будь-яких слідів правопорушення поліцейський забезпечує їх схоронність та огляд відповідно до вимог ст. 237 КПК України.

Отже, поверхнева перевірка не є аналогом огляду, адже за результатами поверхневої перевірки не можуть бути отримані докази. Проте поверхнева перевірка може стати підставою для проведення огляду транспортного засобу, який має відбуватись за правилами, передбаченими КПК України. У такому разі проблема полягає в тому, що сама по собі поверхнева перевірка жодним чином не фіксується, і процедура її проведення майже ніяк не врегульована відповідним законодавством. З огляду на те, що результати поверхневої перевірки можуть бути підставою для внесення відомостей до Єдиного реє-

стру досудових розслідувань, вважаємо за доцільне більш детально прописати процедуру її проведення (наприклад, випадки та порядок залучення понятих, складання протоколу тощо) у Законі України «Про Національну поліцію».

Таким чином, чинний КПК України передбачив достатньо складну процедуру отримання дозволу на проведення огляду транспортного засобу. Проте далеко не всі норми КПК України, які врегульовують цю процедуру, викладені належним чином, що сприяє подвійному тлумаченню відповідних положень і, як наслідок, порушенню прав учасників кримінального провадження. Саме тому КПК України вимагає змін, які стосуються порядку проведення огляду іншого володіння особи, зокрема й транспортного засобу.

Ключові слова: огляд транспортного засобу, житло та інше володіння особи, ухвала слідчого судді.

Статтю присвячено аналізу процедури отримання дозволу на проведення огляду транспортного засобу. Звернено увагу на процесуальні порушення, які допускаються під час санкціонування огляду транспортного засобу, наведено приклади таких порушень та підкреслено необхідність дотримання всіх встановлених процедур під час проведення огляду транспортного засобу. Так, наприклад, розглянуто проблематику розмежування огляду транспортного засобу як слідчої (розшукової) дії та як заходу забезпечення кримінального провадження. Оскільки метою огляду транспортного засобу є отримання доказів, практика отримання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей виглядає сумнівною. Зроблено висновок, що для проведення огляду транспортного засобу, результатом якого буде протокол, який у подальшому буде визнано допустим доказом, слідчий зобов'язаний звернутись до слідчого судді саме з клопотанням про проведення огляду.

Стаття посвящена аналізу процедури получения разрешения на проведение осмотра транспортного средства. Обращено внимание на процессуальные нарушения, которые допускаются во время санкционирования осмотра транспортного средства, приведены примеры таких нарушений и подчеркнута необходимость соблюдения всех установленных процедур при проведении осмотра транспортного средства. Так, например, рассмотрена проблематика разграничения осмотра транспортного средства как следственного (розыскного) действия и в качестве меры обеспечения уголовного производства. Поскольку целью осмотра транспортного средства является получение доказательств, практика получения определения следственного судьи о временном доступе к вещам выглядит сомнительной. Сделан вывод, что для проведения осмотра транспортного средства, результатом которого будет протокол, который в дальнейшем будет признан допустимым доказательством, следователь обязан обратиться к следственному судье именно с ходатайством о проведении осмотра.

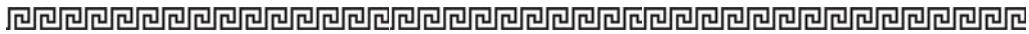
This article analyzes the procedures for obtaining permission to conduct inspection of the vehicle. Attention is paid to the procedural violations that are allowed during the authorization of vehicle inspection, are examples of such violations and stressed the need for compliance with all established procedures for the inspection of the vehicle. For example, consider the problems of delimitation of the vehicle as an investigative inspection (investigative) action and as a measure to ensure that the criminal proceedings. Since the purpose of vehicle inspection is to obtain evidence, the practice of obtaining determination of the investigating judge of the temporary access to the things looks doubtful. It is concluded that for the vehicle inspection, which will result in a protocol, which

will later be recognized as admissible evidence, the investigator must apply to the investigating judge is an application for the inspection.

Література

1. Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. / уклад. : В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. – 2-ге вид., випр. – К. : Аконт, 2008–2008. – Т. 2. – 2008. – 926 с.
2. Захарко А.В. Підстави проведення слідчим ОВС у кримінальному процесі огляду транспортного засобу, що перебуває у володінні особи / А.В. Захарко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 395–405.
3. Цимбалюк В.І. Процесуальний порядок огляду місця події / В.І. Цимбалюк // Юридичний вісник. Серія «Кримінальне право і криминологія». – 2014. – № 4(33). – С. 144–147.
4. Колмаков В.П. Следственный осмотр / В.П. Колмаков. – М. : Юридическая литература, 1969. – 196 с.
5. Кримінальний процес : [підручник] / [Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц] ; за ред. В.Я. Тація. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
6. Ківалов С.В. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х. : Одиссей, 2013. – 1104 с.
7. Вирок Путильського районного суду Чернівецької області від 17 вересня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40488341>.
8. Вирок Малиновського районного суду міста Одеси від 25 листопада 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53959969>.
9. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 квітня 2013 р. № 223-558/0/4-13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0558740-13>.
10. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних

і кримінальних справ від 21 жовтня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52346192>.

11. Ухвала слідчого судді Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 15 листопада 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62759165>.

12. Ухвала слідчого судді Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 4 травня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57495947>.

13. Ухвала слідчого судді Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 26 жовтня 2016 р. [Електронний

ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62238438>.

14. Ухвала слідчого судді Октябрського районного суду міста Полтави від 7 жовтня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52419722>.

15. Ухвала слідчого судді Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 27 серпня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52559493>.

16. Ухвала слідчого судді Великобагачанського районного суду Полтавської області від 2 квітня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56874339>.